

۲۲

آمارشگفت‌انگیز درباره فرزندانوری

نتایج نظرسنجی همشهری ثابت می‌کند مشکلات اقتصادی دلیل اصلی کاهش جمعیت نیست

● دوشنبه ۱۵ اسفند ۱۴۰۶ | ۱۳ شعبان ۱۴۴۴ | سال سی‌ویکم | شماره ۸۷۳۰

رفاه اقتصادی، نسبتی بار رشد فرزندانوری ندارد

سهم کشورها از هزار نوزاد بحدی و نکته‌های باریک‌تر از مو

۲۴

همیشه پدر کی اجتماعاً

عکس همشهری/احمد علی خلیمی

پول بیشتر، فرزند کمتر

برخلاف باور عمومی، مشکلات اقتصادی در کاهش نرخ فرزندانوری نقش اساسی ندارد

گزارش

رابعه تیموری

روزنامه‌نگار

غافل شویم و بپذیریم شرایط اقتصادی کشور که در طول ۳ دهه شرایطی متغیر و مختلف را از سر گذرانده، تنها منشأ و ریشه این مسئله به شمار می‌آید. رئیس اداره جوانی جمعیت و مسئول دبیرخانه قرارگاه جوانی جمعیت وزارت بهداشت ریشه این بحران را در مسائل فرهنگی می‌داند و می‌گوید: «امروز در بحث فرزندانوری مسائل فرهنگی بر مسائل اقتصادی پیشی گرفته‌اند و عوامل فرهنگی و نفوذ فرهنگ غربی سبب شده میزان فرزندانوری آنها تأثیر نندارد، اما نگاهی به نرخ‌های فرزندآوری دهک‌های مختلف جامعه نشان می‌دهد در این مسئله‌ها و اگر های فرآتری وجود دارد.

سال گذشته ۳ دهک بالای جامعه که از شرایط رفاهی مناسبی برخوردارند، کمترین تولد فرزندانوری را داشته‌اند، اما با اجرای سیاست‌های جمعیتی میزان فرزندانوری دهک‌های متوسط و کم‌برخوردار به میزان قابل توجهی افزایش پیدا کرده است. به قول صابر جباری، رئیس اداره جوانی جمعیت و مسئول دبیرخانه قرارگاه جوانی جمعیت و وزارت بهداشت، تا زمانی که نگاه نسل امروز به مقوله فرزندآوری تغییر نکند، مرفه و پولدار شدن جوانان در بهبود فرهنگ فرزندانوری جامعه ایرانی نقش مؤثر و کارگشا نخواهد داشت. مجید احمدی، مدیر کل فرهنگی معاونت و هنگی و دانشجویی وزارت بهداشت نیز با جباری هم‌عقیده است و نظام فرهنگی و هنجارهای اجتماعی را مهم‌ترین عامل مؤثر بر رفتارهای جمعیتی خانواده‌ها می‌داند: «در شرایطی که شاخص‌های جمعیتی ایران به مرز هشدار رسیده و کشور ما ۳ دهه در سرعت کاهش نرخ باروری رکورددار شده، سادانه‌گاری است که از تأثیر مسائل فرهنگی و اجتماعی در بروز این بحران

می‌دهند با کاهش تعداد فرزندان یا حتی چشم‌پوشی از لذت مادرشدن فعالیت‌های اجتماعی و شغلی خود را با فراغ بال بیشتری انجام دهند. جباری این نگرش را متأثر از فرهنگ غربی می‌داند و می‌گوید: «در زمینه فرزندانوری الگوها و تصورات نادرست زیادی وجود دارد. در موارد زیادی شاغل بودن زن سب می‌شود به اهمیت فرزندآوری چندین توجیهی نکنند و با فاصله انداختن میان تولد فرزندان تعداد فرزندانشان را کاهش دهند یا بدون توجه به عواقب زاینبار تک‌فرزندی به داشتن یک فرزند قناعت کنند. درحالی‌که زنان مس‌در کنار تحصیل و کار می‌توانند مادران نمونه‌ای باشند و این را بارها و بارها شاهد بوده‌ایم.» او سیاست‌های تنظیم جمعیت را تسهیل کننده فعالیت بانوان شاغل ذکر می‌کند و می‌گوید: «خوشبختانه برای مادران در حال تحصیل و بانوان شاغل تمهیداتی دیده شده که سبب می‌شود در کنار فعالیت‌های اجتماعی از چند دهه تبلیغات گسترده در حوزه کنترل جمعیت، تشویق مجدد خانواده‌ها به فرزندانوری کار بسیار دشوار است، زیرا از نظر فرهنگی بسیاری از افراد نمی‌پذیرند که تعداد فرزندان آنها از ۲ فرزند بیشتر شود، بسیاری از خانواده‌ها نیز معتقدند اگر تعداد فرزندان آنها کم باشد، می‌توانند فرصت بیشتری برای تربیت و رسیدگی به فرزندان خود داشته باشند؛ از سوی دیگر نسبت به دهه‌های قبل، انتظارات و توقعات خانواده‌ها هم بالاتر رفته که این امر نیز نیازمند هزینه‌های زیادی است.»

مادر بودن با پیشرفت اجتماعی زنان تعارضی ندارد
در دهه‌های اخیر بسیاری از زنان جوان ترجیح

بیشتر به طبقات پایین جامعه کمک می‌کند. در حالت کلی و به‌طور آسانی پژوهش‌های جهانی نشان می‌دهد، ارائه تسهیلات تنها تا ۲۲ درصد انجام دهند. جباری این نگرش را متأثر از فرهنگ غربی می‌داند و می‌گوید: «در زمینه فرزندانوری الگوها و تصورات نادرست زیادی وجود دارد. در موارد زیادی شاغل بودن زن سب می‌شود به اهمیت فرزندآوری چندین توجیهی نکنند و با فاصله انداختن میان تولد فرزندان تعداد فرزندانشان را کاهش دهند یا بدون توجه به عواقب زاینبار تک‌فرزندی به داشتن یک فرزند قناعت کنند. درحالی‌که زنان مس‌در کنار تحصیل و کار می‌توانند مادران نمونه‌ای باشند و این را بارها و بارها شاهد بوده‌ایم.» او سیاست‌های تنظیم جمعیت را تسهیل کننده فعالیت بانوان شاغل ذکر می‌کند و می‌گوید: «خوشبختانه برای مادران در حال تحصیل و بانوان شاغل تمهیداتی دیده شده که سبب می‌شود در کنار فعالیت‌های اجتماعی از چند دهه تبلیغات گسترده در حوزه کنترل جمعیت، تشویق مجدد خانواده‌ها به فرزندانوری کار بسیار دشوار است، زیرا از نظر فرهنگی بسیاری از افراد نمی‌پذیرند که تعداد فرزندان آنها از ۲ فرزند بیشتر شود، بسیاری از خانواده‌ها نیز معتقدند اگر تعداد فرزندان آنها کم باشد، می‌توانند فرصت بیشتری برای تربیت و رسیدگی به فرزندان خود داشته باشند؛ از سوی دیگر نسبت به دهه‌های قبل، انتظارات و توقعات خانواده‌ها هم بالاتر رفته که این امر نیز نیازمند هزینه‌های زیادی است.»

دهک‌های پر در آمد کمترین نرخ فرزندآوری را داشتند
آمار مالید سال گذشته که در دهک‌های مختلف جامعه بررسی شده مصداق بارزی است که غالب بودن شاخصه‌های فرهنگی بر سیاست‌های جمعیتی کشور را به خوبی روشن می‌کند. مدیر کل فرهنگی معاونت فرهنگی و دانشجویی وزارت بهداشت درباره آمار و ارقام مالید و ولادت‌های سال گذشته می‌گوید: «با وجود اینکه در سال ۱۴۰۰ پایین‌ترین نرخ تولد را تجربه کردیم از میان ۱۰ دهک جامعه، ۳ دهک بالا که به لحاظ اقتصادی مرفه قلمداد می‌شوند، دارای کمترین تعداد تولد بوده ۴ دهک پایین جامعه بیشترین مولید را داشته‌اند، لذا این مشوق‌ها و تسهیلات

جمعیتی کشور فرصت و زمان داریم. قانون جمعیت در سال ۱۴۰۰ در مجلس مصوب شد اما هنوز بسیاری از مواد این قانون اجرایی دستورالعمل‌هاست و بسیاری از مسئولان به وظیفه خود در قبال این قانون پیش رو واقف نیستند لذا تا مرحله نه‌ایند که مسئله فاصله داریم و در خصوص ارائه تسهیلات به خانواده‌ها در ابتدای راه هستیم.» او ادامه می‌دهد: «این امر ذکر می‌کند و می‌گوید: «مطالعه عملکرد دیگر کشورهای موفق در عرصه جمعیتی به ما ثابت می‌کند که باید راهبردهای اقتصادی و فرهنگی با پیشتازی عرصه فرهنگی پیگیری شود، و اگر گزارش اجتماعی به فرزندانوری اصلاح نشود، مطالبه مالی و بهبود شرایط اقتصادی خانواده‌ها به تنهایی مؤثر نخواهد بود.» احمدی نگاه سیستمی و جامعه‌شناسانه به بحث فرزندانوری را ضروری می‌داند و توضیح می‌دهد: «موضوع جمعیت مثل دیگر حوزه‌های اجتماعی دارای ابعاد مختلف است و یک مفهوم تک‌بعدی یا دویعدی نیست، افکار عمومی باید در همه حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی اقیانوشوند، اما در خصوص وزن تسهیلات مالی، نگاه‌های متفاوتی وجود دارد حتی بر روی محققان معتقدند خروج از تعادل در این زمینه اثر معکوس در رفتار فرزندانوری اقشاری از جامعه دارد.»

برای شستن چشم‌ها تعجیل کنیم
محدودبودن فرصت متولیان فرهنگ کشور برای اصلاح شاخص‌های جمعیتی و گریز از بحران سالمندی جمعیت موضوعی است که از نگاه احمدی دور نمی‌ماند، اما نسخه‌های دیگر نیز در دسترس آنها قرار دارد. فرهنگ‌سازان و متخصصان فرهنگ با توجه به باورهای فرهنگی جامعه معطوف می‌شوند. احمدی می‌گوید: «در حال حاضر بیش از ۸ سال از ابلاغ سیاست‌های کلی جمعیت می‌گذرد و ما کمتر از ۶سال تا بسته‌شدن پنجره

خلاصه گزارش

فردگرایی؛ متهم ردیف اول کاهش فرزندانوری

مسئله فرزندآوری از جمله مسائلی است که همیشه مورد توجه دولت و نهادهای حاکمیتی بوده و اقدامات زیادی در رابطه با افزایش نرخ فرزندآوری در کشور صورت گرفته‌است. ارائه بسته‌های حمایتی اقتصادی و مشوق‌های اقتصادی فرزندآوری مثل بسته جوانی جمعیت، بخشی از تلاش‌های دستگاه‌های اجرایی در کشور در راستای افزایش نرخ فرزندانوری بوده و هست. نکته مهم‌تر هم در این قضیه، آن است که به این درک برسیم که افزایش کاهش نرخ فرزندانوری در کشور، بیشتر علل اقتصادی دارد یا فرهنگی؛ نکته‌ای که اگر به‌خوبی درک شود در برنامه‌ریزی‌های صورت گرفته تغییرات مهمی می‌تواند ایجاد کند. با توجه به اهمیت این موضوع همشهری پیمایشی تلفنی در رابطه با مسئله فرزندآوری انجام داده‌است.

◆ ◆ ◆

پیش‌بینی ۱۰ساله

قدرت، در پیش‌بینی است. اگر قدرت پیش‌بینی نداشته باشی، قادر به مدیریت آینده‌نزدیک و آینده‌نسبتاً دور هم نخواهید بود. این قواعد در مورد جمعیت هم صدق می‌کند؛ چرا که به نوعی مهم‌ترین دارایی هر کشوری محسوب می‌شود. اما دربارسه ایران، جمعیت و تغییرات جمعیتی، چه مسیری را طی می‌کنند؟ در سال ۱۳۹۶، پژوهشی با عنوان «پیش‌بینی تغییرات جمعیتی ایران با استفاده از مدل پایه عامل بنیان» توسط امیر آذر عادل آذر و سید زهرا کلانتری انجام شد که نکات جالبی داشت. دریم و درخصوص ارائه تسهیلات به خانواده‌ها در ابتدای راه هستیم.» او ادامه می‌دهد: «این امر ذکر می‌کند و می‌گوید: «مطالعه عملکرد دیگر کشورهای موفق در عرصه جمعیتی به ما ثابت می‌کند که باید راهبردهای اقتصادی و فرهنگی با پیشتازی عرصه فرهنگی پیگیری شود، و اگر گزارش اجتماعی به فرزندانوری اصلاح نشود، مطالبه مالی و بهبود شرایط اقتصادی خانواده‌ها به تنهایی مؤثر نخواهد بود.» احمدی نگاه سیستمی و جامعه‌شناسانه به بحث فرزندانوری را ضروری می‌داند و توضیح می‌دهد: «موضوع جمعیت مثل دیگر حوزه‌های اجتماعی دارای ابعاد مختلف است و یک مفهوم تک‌بعدی یا دویعدی نیست، افکار عمومی باید در همه حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امنیتی اقیانوشوند، اما در خصوص وزن تسهیلات مالی، نگاه‌های متفاوتی وجود دارد حتی بر روی محققان معتقدند خروج از تعادل در این زمینه اثر معکوس در رفتار فرزندانوری اقشاری از جامعه دارد.»

◆ ◆ ◆

تماйл به بی‌فرزندی در همه قومیت‌ها ناچیز است

الگوهای فرهنگی و شرایط زیستی متفاوت در میزان قومیت‌های مختلف کشور باعث شده توجیهات فرزندآوری آنها با یکدیگر تفاوت‌هایی داشته باشد.
یکی از معبود مهم جمعیت‌شناسان، رابطه بین نرخ‌های تولد و مرگ است. اگر نرخ‌های تولد از نرخ‌های مرگ کمتر باشد، جمعیت آن منطقه رو به کاهش می‌رود. این امر در تمام جوامع انسانی وجود دارد. در ایران، نرخ‌های تولد در دهه‌های اخیر رو به کاهش یافته است. این امر به دلیل تغییرات فرهنگی و اقتصادی، به ویژه به دلیل افزایش هزینه‌های فرزندآوری، افزایش سن مادران، افزایش هزینه‌های مراقبت از کودکان، و افزایش نرخ‌های سقط جنین است. در حالی که نرخ‌های تولد در سراسر جهان رو به کاهش یافته است، نرخ‌های مرگ در بسیاری از کشورها رو به افزایش یافته است. این امر به دلیل پیشرفت‌های پزشکی و افزایش امید به زندگی است. در ایران، نرخ‌های تولد و مرگ در دهه‌های اخیر رو به کاهش یافته است. این امر به دلیل تغییرات فرهنگی و اقتصادی، به ویژه به دلیل افزایش هزینه‌های فرزندآوری، افزایش سن مادران، افزایش هزینه‌های مراقبت از کودکان، و افزایش نرخ‌های سقط جنین است.

◆ ◆ ◆

خودمان را فریب ندهیم

در اینکه کشور ما از حیث جمعیتی دچار مشکلات حادی شده، بختی نیست. غالب جمعیت‌شناسان کشور روی این گزاره اتفاق نظر دارند که نرخ جایگزینی جمعیت در ایران در سطح استاندارد نیست. اختلافاتی که بین جمعیت‌شناسان وجود دارد، در نحوه و نوع بود تا نگاه جامعه و خانواده‌ها نسبت به موضوع جمعیت و فرزندآوری نیست به دهه‌های گذشته تغییر کند.» این عضو فرآکسیون زنان مجلس شورای اسلامی، لزوم تظاق فرهنگ فرزندآوری با شرایط کنونی جامعه را بسادآوری می‌کند و توضیح می‌دهد: «زمانی که طرح کنترل مولید در کشور اجرا شد، شرایط جمعیتی و فرهنگی کشور با امروز تفاوت داشت و بر اثر فعالیت‌های فرهنگی و سببی که انجام شد در خانواده‌ها این باور به‌وجود آمد که برای دستیابی به زندگی بهتر باید فرزندان کمتری داشته باشند. در سال‌های اخیر با آنکه شرایط جمعیتی کشور به مرز هشدار رسیده، برای تغییر نگاه و فرهنگ خانواده‌ها به مقوله جمعیت و فرزندآوری، فعالیت‌های فرهنگی مؤثر و مفیدی انجام نشده است.»

نگاه

بالاخره پول یا فرهنگ؟

این روزها باب شده است که تا صحبت از فرزندآوری می‌شود، همه می‌گویند یا کدام امکانات اقتصادی و با کدام در آمد و رفاه و…؟! آیا چنین ادعایی درست است؟! این پرونده جمعیت‌شناسی در واقع قصد دارد که به چنین سؤالی جواب بدهد.

اگر نگاهی به وضعیت فرزندآوری در کشورهای توسعه‌یافته و مرفه جهان بیندازیم، که مفضل آن در صفحه آخر این پرونده آمده است، متوجه می‌شوید که این گزاره اکیداً درست نیست. شهروندان کشورهای توسعه در حالی‌که از بیشترین امکانات رفاهی و رفاه اقتصادی در برخوردارند، اما در عرصه فرزندآوری در رتبه‌های نه‌چندان جالب قرار دارند. اما اجازه بدهید به داخل کشورمان نگاهی بیندازیم. همین چند روز گذشته بود که وزارت بهداشت، رسماً اعلام کرد که کمترین میزان ازدواج و فرزندآوری را در ۱۳ استان برخوردار کشور داشته‌ایم که نشان می‌دهد مسائل اقتصادی، صرفاً نمی‌تواند توجیه‌کننده کاهش جمعیت باشد. وزارت بهداشت میزان متعادل فرزند برای عبور از بحران جمعیتی و گذر از سال‌خوردگی را، ۲فرزند به ازای هر خانواده دانسته، در حالی‌که رویکرد موجود چنین نیست. وزارت بهداشت همچنین بحران سال‌خوردگی جمعیت را جزو اولویت‌های کشور دانست که ناشی از کاهش رشد جمعیت در کشورمان است و اگر فکری برایش نکنیم، عملاً می‌تواند برای ما تبدیل به یک بحران بزرگ شود. نکته جالب‌تر اینکه اگر نیم‌نگاهی به پیش‌انتازترین استان‌ها در زمینه فرزندآوری، بیندازیم، می‌بینیم که سیستان و بلوچستان، به‌عنوان یکی از کم‌برخوردارترین استان‌های کشور، جزو اولین‌ها بوده‌است. اما چرا چنین استانی باید در چنین حوزه‌ای پیشتاز باشد؟! ۲سال پیش تحقیقی انجام شد و عوامل مؤثر بر تعداد ایده‌ال فرزندان در خانواده‌های سیستان و بلوچستان بررسی شد. این تحقیق توسط فاطمه محمدزاده، حمیده محمدزاده و محمدرضا حسینی صورت گرفت. جالب اینکه متغیرهای سن، هزینه خانوار، قومیت و بعد مناسکی دینداری اثرات مثبت و معنی‌دار بر تعداد ایده‌ال فرزندان در نمونه‌های در نظر گرفته شده در این پژوهش داشته‌است. و جالب‌تر اینکه از بخشی دیگر متغیرهای موجود در این زمینه، تحت‌تأثیر مناسک بعد دینی قرار داشته‌است. به گفته کارشناسان، ایده‌آل‌های فرزندآوری بازتاب‌انگیزه‌های فردی، ویژگی‌های شخصیتی، ارزش‌ها، نگرش‌ها، باورهای افراد و سبک زندگی آنهاست. جالب اینکه در تحقیق دیگری که چند سال پیش توسط رسول صادقی و راضیه طریقتی تاش، از جمعیت‌شناسان کشورمان درباره استانداردهای میزان فرزند در ذهنیت زوجین تهرانی انجام شده بود، به پاسخ‌های جالبی پیرامون این موضوع رسیده‌اند که دانستن آنها شاید برای ما و مسئولان جالب باشد.

نظرات ۲۲۰تهرانی که همسران ۱۵ تا ۲۰سال داشته و در مناطق مختلف شهر زندگی می‌کردند، شکل گرفته‌است. اما از نظر این پاسخ‌گویان، استاندارد داشتن فرزند چقدر بوده‌است؟ محققان به ۲عدد ۲،۱۹ و ۲،۱۵ رسیدند. بیشترین میزان پاسخ را، معتقدان به دوفرزندی دانشتند: نزدیک ۵۴درصد. نزدیک یک پنجم تهرانی‌ها هم به استاندارد ۲ فرزند معتقد بودند. نکته جالب اینکه چهارم جوانان تهرانی، پاسخ داده‌اند که ۳فرزند یا بیشتر، می‌تواند استاندارد خوبی برای یک خانواده باشد. جالب اینکه افرادی که جهت‌گیری‌های مدرن داشته‌اند، نسبت به افراد معرجم و مذهبی و…، اعتقاد به باوروی ایده‌آل بایان‌بندی داشته‌اند. نتایج تحلیل‌های چندمتغیره نشان می‌دهد با کنترل متغیرهای جمعیتی و دینمندی، عوامل فرهنگی مدرن، تأثیرات منفی معنادراری بر ترجیحات فرزندآوری دارند. مجموعه همه این یافته‌ها را که در فرهنگ و به واقع اشاره شد، وقتی کنار هم بگذاریم، ما را به این نتیجه می‌رساند که کاهش جمعیت، اساساً مقوله‌ای ذهنی و مرتبط با سبک زندگی افراد و فرهنگ و به واقع موضوعی است‌درآکی است؛ و آنچه دیدگان ادعایی‌کنند ناشی از معضلات اقتصادی است که در اولویت‌های بعدی قرار می‌گیرد.